

Ohjauksalan koulutus-
ja tutkimusyksikkö

Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä

ISSN 1796-4717

Jyväskylän yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos

TIIVISTELMÄ

Kuosmanen, Anna

Kasvuni konstruktivistiseksi ohjaajaksi. Kokemukseni ohjauskeskustelun kulusta eri kouluasteilla.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Ohjauksen Koulutus ja Tutkimus, 2007, 24 s.

Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä

ISSN 1796-4717

Kehittämishanke ”Kasvuni konstruktivistiseksi ohjaajaksi: kokemukseni ohjauskeskustelun kulusta eri kouluasteilla” käsittelee sosiodynaamisen ohjauksen ja konstruktivististen periaatteiden toimivuutta käytännössä opinto-ohjauksessa peruskoulussa, lukiossa ja ammattiopistossa.

Päätavoitteena on tarkastella yksilöohjauskeskusteluja opiskelijoiden psyykkisen, sosiaalisen ja ammatillisen kehityksen tukena. Sosiodynaamisen ohjauksen suuntauksen perusajatuksat luovat työhöni teoreettista pohjaa. Työni keskeisiä teemoja ovat ohjauksen luonne sekä elämänkentän kartoittaminen, tarinoiden käyttö ja omien vahvuuksien tunnistaminen yksilöohjauksen menetelminä. Kehittämishankkeessani kerron myös ohjaustilanteiden käytännön toteuttamisista ja pohdin edellä mainittujen menetelmien hyötyjä ohjaajan työlle.

Hankkeeni aineisto pohjautuu kuuteen 25–50 minuutin pituiseen nauhoitettuun opinto-ohjauskeskusteluun, jotka toteutin peruskoulussa, lukiossa ja ammattiopistossa. Ohjauksien pääkeskusteluteemoina ovat opiskelijoiden koulumenestys, jatkokoulutus- ja työelämäsuunnitelmat.

Yksilöohjaustilanteet onnistuivat sekä oman ohjaajakokemukseni kartuttamisen kannalta että ohjattavilta saatujen positiivisten palautteiden perusteella. Yksilöohjauksissa käydyt ohjattavan näkökulmasta mielekkäät harjoitukset ja niistä virinneet keskustelut edistivät merkittävästi ohjaajan-ohjattavan yhteistyötä. Kokemukseni konstruktivistisesta ohjauksesta eri kouluasteilla myös osoittavat, että aktiivinen kuuntelu, pyrkimys empaattiseen ymmärtämiseen sekä ohjattavien avoin kohtaaminen yksilöinä auttavat luomaan luottamuksellista ilmapiiriä sekä kannustavat ohjattavia pukemaan sanoiksi omia ajatuksiaan ja huoliaan.

Avainsanat: elämänkentän kartoittaminen, konstruktivismi, ohjauskeskustelu, opinto-ohjaus, sosiodynaaminen ohjaus

ABSTRACT

Kuosmanen, Anna

Growth as a constructivist counselor. My experience of individual counselling discussions at different school levels.

Jyväskylä: University of Jyväskylä. Department of Teacher Education. Guidance and Counselling Education and Research Unit, 2007, 24 p.

Development project

ISSN 1796-4717

The development project takes a closer look at how sociodynamic/constructivist counselling principles work in practice in comprehensive/upper secondary schools and vocational institutions. The main goal of the project work is to examine counselling conversations as they support students' mental, social and professional growth.

The nature of counselling, life-space mapping, storytelling and discovering strengths activities as one the most powerful tools for individual counselling are the central topics in the theoretical part for my work.

In my project work I describe how the counselling interviews were conducted and I also reflect on whether they are effective student counselling practice. The project material was gathered from six video-recorded counselling discussions lasting from 25 to 50 minutes each. The students' academic progress, further education and employment planning served as the main topics for the conversations.

The individual counselling sessions are judged as successful based on the students' positive feedbacks and my own evaluation as a counsellor. The activities used in the meetings stimulated discussions and promoted cooperation between the student counsellor and the students. My experience as a constructivist counsellor also demonstrated that striving for active listening, empathic understanding along with treating students as individuals helped to create a safe and trusting environment and encouraged the students to express their thoughts and talk openly about their worries.

Key words: life-space mapping, constructivism, counselling discussion, student counselling, sociodynamic counselling.

ESIPUHE

Elämäni ohjaajina ovat olleet ensisijaisesti oma perhe ja tilanteittain ystävät sekä työkaverit. Mitä ”aikuisemmaksi” tulen, sitä enemmän itse ohjaan itseäni. Opiskelu opinto-ohjaajan monimuotokoulutuksessa Jyväskylän yliopistossa oli minulle uuden ammatin löytämiseen johtava polku. Tähän ammattivalintaan vaikutti maahanmuuttajataustani, aikaisempi koulutukseni ja työelämähistoriani. Kotimaassa valmistuin aineenopettajaksi sekä suoritin matkailualan ylemmän korkeakoulututkinnon. Nämä ammatit vaativat aktiivista vuorovaikutusta ihmisten kanssa; niissä tulee olla ominaisuuksia kuten mm. olla vahva persoonallisuus, kyky löytää ratkaisuja ongelmiin, kyky ymmärtää ja lukea toista ihmistä, kärsivällisyys ja ystävällisyys. Opinto-ohjaajan ammatissa aktiivinen kanssakäyminen erilaisten ihmisten kanssa tulee vahvasti esille. Opinto-ohjaajan koulutukseni ja kehittämishankkeeni avulla halusin selvittää itselleni mitä on ohjaus ja miksi minä haluan kehittyä juuri konstruktiviseksi ohjaajaksi.

Yleensä kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää ohjausta omalla työpaikalla, mutta tämän työni tarkoitus oli tukea opinto-ohjaajaksi kasvuani. Kiinnostuin henkilökohtaisen ohjauksen teemasta koska se on ”vaativin ja erityistä ammattitaitoa edellyttävä osa-alue. Yksilöohjauksessa opiskelija tarkkailee ohjausprosessissa omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja emotionaalisia reaktioitaan” (Pekkari 2006, 16 ja 194). Minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta ohjattavan kohtaamisesta eikä mahdollisuutta seurata yksilöohjausta muiden ohjaajien suorittamana. Oma suhteeni ohjattavan kohtaamiseen on lähtenyt kehittymään lukemalla oppikirjoista sosiodynaamisista/konstruktivisista lähestymistavoista, periaatteista ja niiden hyväksymisestä. Hyväksyminen tässä tapauksessa tarkoittaa konstruktivisten periaatteiden ja toimintatapojen omaksumista ja aikomusta kokeilla käytännöllisiä harjoituksia verkostoyhteistyön kehittämisen aikana ja mahdollisesti tulevaisuudessa työssä. Peavyn kirjoissaan esittämä ajattelunsa, joka on kehittynyt monien vuosien ohjaajan työnsä tuloksena, tekivät ylivoimaisen vaikutelman minuun. Hyvän sosiodynaamisen/konstruktivisen ohjauksen merkinä on se, että ”ohjaaja on aidosti läsnä ihmisenä, hän ei piiloudu virkansa tai asiantuntijuutensa taakse” (V. Peavy, ”Elämäni työkirja”, s. 86). Tästä hyvän ohjauksen merkistä voin miettiä omaa suhtautumista miten minä haluaisin, että muut ihmiset suhtautuisivat minuun, ja miten minä ohjaajana ja ihmisenä suhtaudun toisiin ihmisiin.

Ohjaajaksi kasvaminen on elinikäinen prosessi, mutta uskon tämän ainutlaatuisen prosessin antavan jo ensimmäisiä versoja.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
ESIPUHE.....	4
1. Mitä ohjaus on?	6
1.1 Neuvonta, terapia ja ohjaus.....	6
1.2 Suomen valtakunnallisen opetussuunnitelman opinto-ohjauksen tavoitteita	7
1.3 Sosiodynaaminen/Konstruktivistinen ohjaus.....	8
1.4 Yksilöohjauksen menetelmistä	10
2. Kehittämishankkeen toteutus	11
2.1 Tavoitteet	11
2.2 Nauhoitetut yksilöohjaukset.....	11
2.3 Kuvaus yksilöohjauskeskustelujen valmistautumisesta.....	12
2.4 Yksilöohjauksen kulku	12
2.5 Ohjaajan ja ohjattavan kohtaaminen.....	13
3. Ohjauskeskustelujen pohdintaa ja havaintoja	14
3.1 Peruskoulu	14
3.2 Lukio.....	15
3.3 Ammattiopisto	16
4. Yhteenveto	17
LÄHTEET	19
LIITTEET.....	21

1. Mitä ohjaus on?

Monissa asiantuntijamielipiteissä ohjauksen kehittymisen edellytyksenä nähdään hyvä teorioiden ja menetelmien tuntemus sekä niiden sisäistäminen. Nämä tukevat ohjaajaa hallitsemaan paremmin sekä yksilö- että ryhmäohjaustilanteita että saavuttamaan ohjauksen päätavoitteet. Oman ohjausfilosofiansa perusteella ohjaaja pystyy selvittämään itselleen, miksi hän toimii niin kuin hän toimii sekä sen avulla ohjaaja tekee ohjauksessa henkilökohtaisia menetelmällisiä ratkaisuja (Lehtinen, Jokinen 1996). Eri teorioiden menetelmät ja lähestymistavat ovat ohjaajan käytössä ja niiden tarpeellisuutta ja toimivuutta kannattaa varmaan aina tarkastella ohjauksen tavoitteiden ja tilanteiden mukaan. Toisaalta Jussi Onnismaa ajattelee, että vaikka eri ohjauksissa taustalla olevat teoriat antavat ammatillista itseluottamusta, mutta onko olemassa ”suurta teoriaa” ja jos on, voiko sitä käyttää ohjaustilanteessa? (Onnismaa 2007)

1.1 Neuvonta, terapia ja ohjaus

Seuraavassa luvussa tarkastelen ohjauksen tärkeimpiä teoreettisia lähestymistapoja, miten nykyään määritellään ja ymmärretään ohjausta sekä sosiodynaamisen ohjauksen filosofiaa oman kehittämishankkeeni lähtökohtana.

Historialliset muutokset, ohjausfilosofinen ajattelu sekä näkemuserot ohjaukseen ovat aiheuttaneet sen, että ohjausta on ymmärretty eri aikoina eri tavoin (Lairio 1988). Ohjausteorian ja käytännön perusteet saivat alkunsa psykologisesta, kasvatustieteellisestä, filosofisesta, sosiologisesta sekä antropologisesta tiedosta. Käytännön kannalta on vaikea määritellä ohjaus ohjaajan laajojen tehtäväalueiden takia. Nummenmaan mukaan ohjauksen eri määritelmät eroavat toisistaan siinä, että niissä korostetaan itse menetelmää tai ohjaajan ja ohjattavan välistä vuorovaikutusta tai ohjauksen prosessia (Onnismaa 2003). Anglosaksisissa maissa ”neuvonta”, ”ohjaus” ja ”terapia” käsitteet ovat usein käytetty samassa kontekstissa ja on tärkeää ymmärtää niiden välillä olevia eroja (Gladding 2004). ”Ohjaus” on laajempi käsite kuin neuvonta. Yksi ero neuvonnan ja ohjauksen välillä on se, että kun neuvonta keskittyy auttamaan ihmisiä valitsemaan mitä he arvostavat eniten, ohjauksen painopiste on auttaminen muutoksien tekemisessä. Neuvominen on luonteeltaan suoraa auttamista, esimerkiksi informointia ja ohjaus on epäsuoraa auttamista (Lehtinen, Jokinen 1996). Suomessa ohjauksen ja (psyko) terapian välillä on ollut selkeä ero (Onnismaa 2003). Ohjauksessa ei korosteta sairauksien diagnosointia ja vajavuuskeskeistä sanastoa tai epänormaalisuutta. Ohjaus ja terapia ovat samankaltaisia toimintoja siinä, että molempia kiinnostavat tutkimuksen ja muutoksen prosessit, mutta niissä käytetään eri menetelmiä ja sanastoa. (Peavy 1999)

Nummenmaa määrittelee ohjaus-käsitettä toisaalta opetus- ja suhdeammateissa käytettäväksi työmenetelmäksi, ammatillisena keskustelunmuotona, ja toisaalta institutionaalisenä toimintana, jossa työmenetelmiä otetaan avuksi ohjauksen

tavoitteiden mukaan. Ohjaajilla on käytössä erilaisia lähestymistapoja ryhmä-, yksilöohjaukseen tai laajemman yhteisön käyttöön. (Gladding 2004) British Association of Counsellors luonnehtii ohjaus- ja neuvontatyötä toimintana kun henkilö, jolla on ohjaajan rooli, antaa aikaa, huomiota tai kunnioitusta asiakkaan roolissa olevalle henkilölle. Ohjauksen tehtävänä on antaa asiakkaalle tilaisuus tutkia, keksiä ja selkeyttää tapoja elää voimavaraisemmin ja hyvinvoivimmin (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002).

Lehtisen ja Jokisen (1996, 44) mielestään seuraava vanha aforismi kuvaa hyvin ohjausperiaatteita:

*Jos annat miehelle kalan, hän saa yhden aterian.
Jos opetat hänet onkimaan, hän saa syödä joka päivä.*

Ohjaajan tulee saada ohjattava ”onkimaan itse” eli aktiivisesti etsimään, pohtimaan vaihtoehtoja ja ratkaisemaan eteen tulevia ongelmia luovalla tavalla.

1.2 Suomen valtakunnallisen opetussuunnitelman opinto-ohjauksen tavoitteita

Suomessa kouluissa tapahtuva oppilaan-ohjaus on yksi ohjausalan merkittävin prosessi. Mutta on kuitenkin muistettavaa, että ohjaus ei ole opetusta; ohjauksessa ei pakoteta eikä ole tavoitetta opettaa. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002) Oppilaanohjaus koulujärjestelmän osana toimii kaikilla kouluasteilla noudattaen seuraavia tavoitteita (mutta tietysti tavoitteissa voi olla ikäkausien ja kouluasteiden mukaisia eroja):

1. Oppilaan kaikinpuolisen hyvinvoinnin ja tasapuolisen kehityksen edistäminen
2. Koulukäynnin ja oppimisen sekä oppimisvaikeuksien voittamisen edistäminen
3. Koulutuksellisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteuttaminen
4. Koulun viihtyisyyden ja turvallisuuden lisääminen. (Lairio 1988, 39)

Ohjauksessa ohjaajan ja ohjattavan yhteistyön aikana on tärkeitä saavuttaa vahva sisäinen voimantunne, joka koulukontekstissa edellyttää oppimisen ja elämän aktiivista kehittämistä yhdessä myös vanhempien ja opettajien kanssa (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002).

Suomen valtakunnallisessa opetussuunnitelma ”Opiskelun yleinen tuki” luvussa on laadittu mm. suunnitelma oppimisesta, ohjaustoiminnan periaatteista ja työnjaosta, tukiopetuksesta sekä henkilökohtaisen opetuksen järjestämisestä koskevasta suunnitelmasta. OPS:iin on laadittu luettelo oppiaineista ja aineryhmistä, jonka avulla oppilas itse voi arvioida oman opiskelun edistymistä. Opetussuunnitelman mukaan perusopetuksen ohjaustoiminta tapahtuu opettajien, oppilaanohjaajien, oppilaiden ja huoltajien yhteistyön avulla. Opettajien tulee ohjata oppilaita opiskelussa, oppimisen taitojen ja valmiuksien kehittämisessä sekä opintoihin liittyvien ongelmien ehkäisemisessä. Oppilaille ja heidän huoltajille pitää antaa tietoa perusopetuksen työtavoista, valintamahdollisuuksista ja miten oppilaat voivat hyödyntää niitä oppimisprosessissa ja tulevaisuudessa. Ohjaajat tukevat erityisesti niitä oppilaita, joilla on syrjäytymisvaara eli he voivat jäädä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle peruskoulutuksen jälkeen. Opetussuunnitelman mukaan oppilaan ohjauksen tavoitteena

on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä niin, että oppilas kykenee edistämään opiskelunvalmiuksia ja sosiaalista kypsymistään sekä kehittämään elämänsuunnittelun kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. (OPS 2004, 258) Opinto-ohjauksen tavoitteena myös pidetään koulutuksellisen, etnisen ja sukupuolten välisen tasoarvon kehittämistä. Peruskoulussa 7-9 lk. oppilaiden opinto-ohjaus muodostuu luokka-, pienryhmä- ja henkilökohtaisesta ohjauksesta. Ohjauksen keskeisiin tavoitteisiin kuuluu muun muassa se, että oppilas:

- 1) oppii itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja
- 2) oppii käyttämään erilaisia opiskelumenetelmiä ja tiedonhankintakanavia
- 3) tietää Suomen koulutusjärjestelmän pääpiirteet ja oppii etsimään tietoa jatko-opiskelun mahdollisuuksista
- 4) hankkii tietoa työelämästä ja eri ammattialoista
- 5) oppii etsimään tietoa opiskelusta ja työelämästä ulkomailla.

Opintojen suunnittelu, ammattivalinta sekä auttaminen opiskeluvaikeuksissa ovat lukion ohjauksen keskeisiä tavoitteita. Opetussuunnitelman mukaan lukiossa ohjauksen avulla oppilailla kehitetään myös valmiutta työelämään ja ohjataan monipuoliseen vapaa-ajan käyttöön. (Lairio 1988) Lukiossa käytetyt ohjauksen menetelmät voi jakaa kahteen ryhmään: ryhmäohjaukseen ja yksilöohjaukseen. Ryhmäohjaus vielä jaetaan seuraaviin ryhmiin: luokkaohjaukseen, suurryhmäohjaukseen ja pienryhmäohjaukseen. Ryhmäohjauksessa kiinnitetään huomiota sekä ryhmänjäsenten tarpeisiin yksilöllisesti että koko ryhmän opittaviin tietoihin ja taitoihin. Ohjaajan pitäisi tässä tapauksessa pystyä tunnistamaan ryhmäohjaukseen osallistuvien odotukset ja tarpeet ja pystyä vastaamaan niihin. Lairion mukaan (1988) lukiossa yksilöohjauksen rooli katsotaan erityisen merkittäväksi. Jokaisen opiskelijan tulee osallistua yksilöohjaukseen, jossa käsitellään jatko-opintoja, ammatinvalintaa, koulumenestystä ja muita henkilökohtaisiin kysymyksiin liittyviä asioita.

1.3 Sosiodynaaminen/Konstruktivistinen ohjaus

Onnismaa viittaa Plantin näkemykseen, että ohjaus- ja neuvontatyön tavoitteissa on havaittavissa neljä eri kehitysvaihetta kuvastaen historian eri ajankohtina vallinneita ideologioita. Ohjaajalle on annettu tiettyjä rooleja: asiantuntija, kuuntelija ja katalysti, markkinoiden voitelija. Tällä hetkellä ohjaus on neljännessä vaiheessa, kun ohjaajalla ei ole enää tiettyä roolia annettuna. Ohjaaja ei anna valmiita vastauksia tai ratkaisuja asiakkaan ongelmaan. Savickasin mukaan ohjaajat eivät enää suhtaudu ohjauskäytännöissä ohjaukseen niin, että ohjattava on ongelma ja ohjaaja on ratkaisu. (Onnismaa 2003)

Onnismaa viittaa Toiskallion ajatukseen (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004) ”ettei elämää voi enää kuvata ratkaistavien ongelmien sarjaksi, vaan vaihtelevien yllättävien ja outojen tilanteiden kohtaamiseksi ilman valmiita malleja”. J. Vuorinen toteaa, että 1990-luvun aikana suomalainen opinto-ohjaus on sekä teoriassa että toiminnassa lähestynyt konstruktivistisesti orientoitunutta ohjausliikettä (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002). Opinto-ohjaajien tulisi sisäistää konstruktivistisia periaatteita ja ottaa käyttöön uusia toimintamalleja muuttuvassa toimintaympäristössä.

Kehittämishankkeeni teoreettinen osa perustuu konstruktiviseen/sosiodynaamiseen näkökulmaan ohjauksessa.

Peavyn näkökulmasta ohjauksen käytäntö perustuu enemmän kansanviisauteen, kulttuurisesti herkkään kommunikointiin ja paikalliseen tietoon enemmän kuin yleispätevään viisauteen. (Peavy 1999). Peavy toteaa, että ohjauksen avulla ihminen voi tutkia sitä miten hän elämäänsä elää ja mitä siitä voi seurata. Ohjaus antaa mahdollisuuden pohtia millaisia polkuja elämässä voisi jatkossa kulkea. Ohjauksen tavoitteena on toivon ja tuen antaminen.

V. Peavy (1999, 48) tarjoaa seitsemän konstruktivististen viitekehyksen ohjauksen periaatetta, jotka luovat perustan nykyajan ohjaussuuntaukselle:

1. *Elämme monien todellisuuksien maailmassa.* Jokaisella ihmisellä on oma näkökulma tapahtumasta tai tilanteesta. Sanotaan, että jokaisella on oma karttansa todellisuudesta, maailmakuvansa. Kenenkään kartta ei heijasta todellisuutta täysin tarkasti. Ihminen käyttäytyy tai tekee päätöksensä oman karttansa pohjalta, ja hän ajattelee, että se on paras ratkaisu tällä hetkellä. Kun tilanne nähdään ohjauksessa monista eri näkökulmasta, ongelman voi purkaa ja ratkaista monella eri tavalla. Toivonen ja Asikainen viittaavat teoksessaan Forsterin mainitsemaan konstruktivistiseen eettiseen periaatteeseen, että ohjaajan pitää toimia niin, että hän lisää olemassa olevia vaihtoehtoja. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002).
2. *Ihmisten maailma on sosiaalisesti konstruoitu.* Ihmiset elävät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.
3. *Ihmisten välineenä on kieli, ja se tarjoaa meillä työkalut henkilökohtaisten ja sosiaalisten todellisuuksien konstruoimiseen yhä uudelleen.*
4. *Henkilökohtaiset merkitykset, toiminta ja vuorovaikutus kunkin sen hetkessä kokemuksessa ja sosiaalisessa elämässä ovat ohjauksen polttopisteessä.*
5. *Metaforisen minuuden käsite on konstruktivistisessä ohjauksessa keskeinen.*
6. *Ihmiset tekevät havaintonsa ja toimivat aina toistensa ja ympäristön muodostamassa kontekstissa.*
7. *Kulttuurit ovat elämisen suunnitelmia. Ohjaus on prosessi, jossa autetaan kulttuurin jäseniä valitsemaan ja konstruoimaan polkuja kulttuurin läpi ja suunnistamaan näillä poluilla.*

Edellä mainitut konstruktivistiset periaatteet eivät anna valmiita malleja ohjaajan toimintaan, mutta edistävät ohjaajan ja ohjattavan ottamaan avuksi oman luovuutensa, älykkyytensä ja kunnioituksensa ongelmien ratkaisemassa. Peavy määrittelee laajasti ohjauksen elämänsuunnittelun menetelmäksi, jonka avulla voi ymmärtää miten ihmiset ajattelevat, mitä vahvoja ja heikkoja puolia heillä on, miten he toimivat ja millaiseen tulevaisuuteen he voisivat mennä eteenpäin omien valintojensa pohjalta (Peavy 1999, Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002).

Konstruktivinen ohjaaja näkee ihmisen kokonaisuutena. Epäonnistuminen yhdellä alueella, esim. vakavia ihmissuhdeongelmia työssä, vaikuttaa ohjattavan muihin alueisiin kuten esim. terveyteen. Siksi se on tärkeää toimia kokonaisvaltaisesti. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004) Ohjaaja ymmärtää, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja hän välttää asiakkaitensa luokittelua. Jokainen ihminen on tiettyinä hetkenä elämänsä ainutlaatuisessa vaiheessa. Ihmiset itse luovat minuuksiaan, suhteitaan, sosiaalista elämää ja tulevaisuuksia. Sosiodynaamiseen ohjaukseen kuuluu oma filosofia, joka on tapa ajatella miten ohjauksen avulla autetaan ohjattavia.

1.4 Yksilöohjauksen menetelmistä

Ohjattava voi tulla ohjaajan luo ongelmansa kanssa: tällöin ohjausprosessi käynnistyy jostakin asiakkaan opiskelu-, työ-, terveys- jne. vaikeuksista. Sosiodynaamisen näkökulmasta ongelma on tilanne, johon voi etsiä ja löytää ratkaisun. Sosiodynaaminen/konstruktivistinen lähestymistapa on ohjattavan kohtaamisessa vastakohta psykometriselle metodille, joka rakentaa persoonallisuusprofiilin testaamisen avulla. Konstruktivistissa ohjauksessa ymmärretään persoonallisuutta eri tavalla. Ihmiset itse tietävät keitä he ovat, miten ovat ja miksi. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004) Kun ohjaus noudattaa auttamisfilosofian periaatetta, ohjaaja pyrkii luottamuksellisessa ilmapiirissä kuuntelemalla ja kyselemällä selvittämään mikä on ohjattavan ongelma. Pyrkimyksenä on saada ohjattava kertomaan ongelmastaan ohjaajalle. On tärkeätä päästä ohjattavan elämäkentälle, joka koostuu ohjattavan suhteista toisiin, hänen työstä ja oppimistilanteesta, terveydestä ja hengellisyyteensä liittyvistä asioista. Ihmisten tärkeänä vuorovaikutusvälineenä on kieli ja sen avulla ohjaaja voi tutkia ohjattavan elämäkenttää. Konstruktivistisella ohjaustoiminnalla voi ottaa käyttöön seuraavat välineet (Peavy 1999, 87):

1. Dialoginen keskustelu
2. Elämäkokemusta esiin tuovat kysymykset
3. Metaforat
4. Elämäkentän kartoitus
5. Kriittisten elämäkokemusten tarkastelu
6. Tosiasioiden vastaisten oletusten käyttö

Sekä visualisoiminen, reflektointi, opiskelusuunnitelman kehittäminen, oppisopimuksella opiskelu, omaelämäkerrallinen kirjoittaminen, lukeminen jne. ovat ohjauksen kannalta mielekkäitä projekteja (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004).

Ohjauksen tapoja ja menetelmiä, joita ohjaaja aikoo käyttää auttaakseen ohjattavaa, olisi hyvä tarkastella niiden toimivuutta ohjattavan asemasta (Peavy 2001, 3). Käyttäessään erilaisia menetelmiä ja tehdessään harjoituksia ohjaajan tulee muistaa, että niistä on eniten hyötyä, kun ohjattava on valmis tekemään tai oppimaan jotakin uutta. Ohjaajan täytyy myös muistaa se, että ohjattava kokee nämä toimintatavat henkilökohtaisesti merkityksellisiksi. Yksi konstruktivistisen menetelmien saavutuksista on vahvojen ja heikkojen puolien tunnustaminen ja vahvan sisäisen voiman löytäminen tai luominen. Sosiodynaaminen ohjaus korostaa ohjaajan ja ohjattavan yhteistyötä. Ohjaustilanteessa sekä ohjattava että ohjaaja ovat asiantuntijoita. Ohjattava on oman elämän asiantuntija, hänellä on oma elämäntarina. Ohjaaja luo sellaisen ympäristön ja dialogin, jossa ohjattavan elämäkentän tutkiminen on mahdollista. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004). Ohjauksen etenemisessä ja ratkaisun tekemisessä on kuitenkin muistettavaa, että se mikä on toiselle hyvää, voi toiselle olla täysin päinvastoin.

2. Kehittämishankkeen toteutus

2.1 Tavoitteet

Yhtenä tärkeänä edellytyksenä opinto-ohjaajana toimimiselle on hyvä vuorovaikutustaito ja sen jatkuva kehittäminen. Ohjauksen perusmenetelmä on yksilöohjauskeskustelu, jossa vuorovaikutustaidot näkyvät parhaiten. Yksilöohjauskeskustelujen perusajatuksena ja tavoitteenani oli ensisijaisesti antaa henkilökohtaista ohjausta eri kouluasteilla: peruskoulussa, lukiossa ja toisen asteen koulutuksessa. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että peruskoulussa yksilöohjaustilanteiden avulla voi tukea opiskelijoita koulukäynnissä ja terveen itsetuntemuksen kehittämisessä. Lukion yksilöohjauksessa tuetaan opiskelijoita ammatinvalinnan suunnittelussa ja jatko-opinnoissa. Ammattiopistossa tapahtuvassa yksilöohjauksessa se tarkoittaa tukemista opiskelijan työelämään siirtymisessä tai jatko-opintojen suunnittelussa. Olennaista oli myös tarkastella kuinka mielekkäitä opiskelijoille olivat ohjaajan käyttämät konstruktivistisen ohjauksen menetelmät opiskelijan persoonallisen, sosiaalisen ja ammatillisen kehityksen tukena. Kehittämishankkeeni toisena tavoitteena oli yksilöohjauksen ja sen videonauhoittamisen avulla tutkia ja edistää omaa kasvuani konstruktivistiseen ohjaajuuteen; saada uutta tietoa itsestäni miten minä toimin ohjaajan roolissa yksilöohjaustilanteissa rakentaessani läheistä ohjattava-ohjaaja suhdetta.

Tässä kehittämishankkeen osassa keskityn kuvaamaan harjoittelujaksoilla toteuttamiani videonauhoitettuja yksilöohjaustilanteita. Videoidut materiaalit antavat mahdollisuuden pohtia ja tulkita omaa toimintaa ohjaajana uudessa valossa eri näkökulmista. Nauhoitettujen materiaalien analyysi edistää kriittistä ja reflektiivistä ajattelua eli antaa myös tilaisuuden itselleni löytää omasta toiminnasta ja kriittisesti suhtautua niihin kohtiin, jotka kaipaavat kehittämistä. Ojaseen mielestä ”reflektiiviseen ajatteluun liittyy epäilevä, hämmästelevä ja päätöksentekoa pitkittävä asenne sekä uusia näkökulmia metsästävä ja tutkiva mieli”. Reflektion kehittämiseen menee aikaa eikä se tule luonnostaan. Reflektoiminen tarkoittaa tutkivan puolen löytämistä ja lisäämistä sekä sen havaitsemista mitä itsessä tapahtuu (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2004, 81).

2.2 Nauhoitetut yksilöohjaukset

Kehittämishankkeen aineistoon keräsin nauhoitetut yksilöohjaustilanteet, jotka tapahtuivat eri oppilaitoksissa suorittamieni harjoittelu-jaksojen aikana. Aineistonkeruu toteutettiin seuraavalla tavalla:

- 1) Toukokuu 2006. Peruskoulu. Ohjattavana 8lk. oppilas.
- 2) Syyskuu 2006. Lukio. Toteutettiin kolme videoitua yksilöohjausta, joissa kussakin ohjattavana oli lukion viimeisellä luokalla oleva tyttö.
- 3) Helmikuu 2007. Ammattiopisto. Tehtiin kaksi videoitua yksilöohjausta. Ohjattavana oli kaksi viimeistä vuotta opiskelevaa nuorta naista.

Tapasin nämä ohjattavat ensimmäistä kertaa ohjaustilanteissa eikä minulla ollut paljon etukäteistietoa heistä.

Aineisto käsittää kuusi ohjauskeskustelua sekä ohjauksista saatuja ohjattavan kirjoittettuja palautteita (ks. liite 4). Kukin ohjauskeskustelu kesti keskimäärin 30 minuuttia.

Tutkimusprosessi lähti liikkeelle videonauhoitusten tarkastelulla.

2.3 Kuvaus yksilöohjauskeskustelujen valmistautumisesta

Yksilöohjauksen valmistautumiseeni kuului ohjauskeskustelun suunnitelman kirjoittaminen, jonka laatiessa hyödynsin Niemi-Pynttärin (2006) eri teorioiden pohjalta kokoamaa ammatillista keskustelurunkoa:

1. Kontaktin luominen, ohjaussuhteen rakentaminen.
2. Ohjattavan kysymysten jäsentely, tilanteen ja taustan selvittely.
3. Ohjausprosessin luonteen selvittely, ohjaajan ja ohjattavan yhteistyösuhteen pelisäännöt.
4. Tarkempi keskustelu ongelmallisista asioista (esim. tausta, merkitys, elämänkentän eri puolet, asioihin vaikuttavat ihmiset, omat ratkaisuyritykset)
5. Ratkaisujen ideointi, itsetutkiskelua, pohdintaa, ratkaisujen seurausten arviointia
6. Mahdollinen ratkaisu, synteesikeskustelu
7. Toteuttamissuunnitelman teko (välitavoitteet, aikataulu), ensimmäisen askelen konkretisointi
8. Seurannasta sopiminen.

Koska ohjauskeskustelu on ainutlaatuinen prosessi, niin on vaikeaa ennustaa täysin sen kulkua etukäteen; siihen ei myöskään voi vaikuttaa vain tekniikoilla tai työvälineillä (Onnismaa 2007). Mutta ennakkosuunnitelma voi auttaa suuntaamaan ohjauksessa tapahtuvaa vuorovaikutusta tavoitteiden mukaisiksi ja samanaikaisesti se helpottaa huomioimaan henkilökohtaisten ohjauksen ainutlaatuista luonnetta. Suunnitelmasta voi olla erityisesti apua aloitteleville opinto-ohjaajille. Jotkut ohjausasiantuntijat käyttävät ”agenda”- termiä, joka tarkoittaa ohjauskeskustelun käsikirjoitusta. Sen tarkoitus on määrätä ohjauksessa käsiteltäviä teemoja. Agenda toteutuu huolimatta siitä, millaisen tarinan opiskelija kertoo (Juutilainen 2003).

2.4 Yksilöohjauksen kulku

Henkilökohtaisten ohjaustilanteiden eri vaiheet implementoitiin seuraavassa järjestyksessä:

1. Esittelyt, joissa ohjaaja kertoo lyhyesti itsestään sekä ohjauksen tavoitteista. Ohjaaja pyytää ohjattavan esittelemään itseään (kuka hän on, missä hän asuu jne.).

2. Ohjauskeskustelu etenee yleisistä kouluun liittyvistä asioista kuten koulussa viihtyminen, miten opiskelija itse arvioi omaa koulumenestystä, seuraaviin asioihin:

a) peruskoulussa: vaikeuksia jossain aineissa, keskustellaan ja arvioidaan tukiovetuksen tarvetta. Keskustelussa paljon huomiota oli kiinnity siihen, miten ohjattava valmistaa kotitehtäviä ja kuinka paljon aikaa se vie. Keskustelun aiheena oli myös mm. ohjattavan valmistautuminen kokeisiin ja siitä johtuva stressi. Tulevaisuuden ammattivalintateemaa käsitelimme vain vähän.

b) lukiossa: ohjattavien valitsemat ja soveltavien ja syventävien kurssien määrä ja suoritukset, ylioppilaskirjoitukset. Ohjattavat kertoivat jatko-opinnot suunnitelmista: minkälaisia vaihtoehtoja heillä oli? Mitkä ovat valintakriteerit? Mikä paikkakunta olisi sopivin opiskelumahdollisuuksiin? Tässä vaiheessakin käsiteltiin eri tekijöiden vaikutusta ohjattavan ammatinvalintaan.

c) ammattiopisto: vaikeuksia opintojen aikana. Kun ohjauskeskustelut toteutettiin, ohjattavien opinnot olivat päättövaiheessa, silti keskustelujen painopiste alueina olivat harjoittelu-jaksot ja niiden merkityksellisyys ohjattaville omaansa ammatti-identiteetin kehittämiseen. Ohjauksen keskusteluissa käsiteltiin ohjattavan tulevaisuuden suunnitelmia ja keskusteltiin, josko ohjattava jatkaa opintojansa yliopistossa, ammattikorkeakoulussa tai siirtyy työelämään.

3. Elämänkentän kartoittaminen ja omien vahvuuksien tunnistaminen harjoitukset, joiden mallit löytyvät kehittämishankkeeni liiteosiosta.

2.5 Ohjaajan ja ohjattavan kohtaaminen

Ohjauksen keskeinen elementti on keskustelu eli vuorovaikutus. Mutta pelkän vuorovaikutuksen onnistuminen ei voi aina olla ainoa peruste ja merkki onnistuneelle ohjausprosessille. Ohjauskeskustelun avulla ohjattava saa tukea henkiseen vahvistumiseen ja tavoitteensa edistämistä, jos ohjauskeskustelun suunnittelussa on otettu huomioon ohjattavan itsetuntemukseen liittyvien taitojen kehittäminen sekä suunnittelu, itsereflektointi ja kriittiset reflektointitaidot. (Pekkari 2006)

Omassa ohjauskeskustelun suunnittelussani ajattelin, että ohjattavan esille tuovat ajatukset, hänen tarinansa vaikuttavat ohjaukseen ja sen tavoitteiden saavuttamisessa, olenhan minä ohjattava varten ohjauksessa. Suunnitelmat poikkesivat toisistaan riippuen ohjauksen kontekstista (peruskoulu, lukio ja ammattiopisto) ja tavoitteista. Suunnitelmaan kuului erilaiset konstruktivistisessa ohjauksessa käytetyt harjoitukset, joiden valinta ja tarpeellisuus riippui ohjattavan tahdosta käyttää niitä hänen henkilökohtaisessa tapauksessaan. (ks. liitteet 1-3)

3. Ohjauskeskustelujen pohdintaa ja havaintoja

Katsellessani ja analysoidessani videonauhoituksia kiinnitin erityistä huomiota verbaalisiin ja nonverbaalisiin viestinnän muotoihin. Yhtenä ohjauksen järjestyksen edellytyksenä on luoda turvallinen, fyysinen ja psyykkinen ympäristö. Aineistojen analyysissä tarkastelen omaa toimintaa ohjaajana, arvioin omia vuorovaikutustaitoja sekä taitoja soveltaa yksilöllisesti ohjausammattilaisen työvälineitä ohjattavaa varten. Tarkastelen miten ohjaaja käyttää yksilöohjaustilanteissa seuraavia työvälineitä: osallistuminen ja aktiivisuus, kuunteleminen, empatia, avoimuus, joustavuus, taito kiinnittää huomiota yksityiskohtiin, valmius käyttää kykyjä korostavaa sanastoa ja avoimia kysymyksiä, konfrontointi ja nonverbaalinen viestintä. Jälkikäteen tehdyistä huomioista ja havainnoimisista, jotka ovat olleet herkullisina aineina pohdintaan, teen niistä jokaisesta kouluasteista erikseen yhteenvedon.

3.1 Peruskoulu

Laitoin ylös minussa heränneitä tunteita heti nauhoituksen jälkeen sekä myös mietteitä jonkin ajan päästä ohjaustilanteen jälkeen.

Harjoittelu-jaksossa toisen lähijakson jälkeen, kun etsin opiskelijaa 8-luokkalaisista, joka voisi tulla vapaaehtoisena tutustumisohjaustilanteeseen, yllättävästi puolet luokasta olivat halukkaita osallistumaan, mutta kun mainitsin videonauhoituksen, niin jäljelle jäi yksi poika. Aikaisemmin ajattelin, että yksilöohjaus on vaikea tehtävä, kun ei tunne henkilöä (ohjattavaa), ja ei ole helppoa ennakoida miten ohjattava reagoi ja mihin suuntaan mennä edetä keskustelussa siten, että hän itse haluaa kertoa itsestään. Nyt jälkeinpäin luulen, että se oli jopa helpompaa, että ohjattava ei ollut sukulainen tai tuttava ja minulla ei ollut mitään tietoa hänestä. Tämä esti ennakkoluulon syntymisen minun puolelta. Toisaalta kun ohjattava ei myöskään tunne ohjaajaa ja ymmärtää, että hän on maahanmuuttaja, niin hän on erilainen; ohjattavan on helppo puhua.

Ohjaustilanne lähti liikkeelle ohjaajan kysymyksestä ”Mitä sinä haluaisit kertoa itsestäsi?”. Ohjaaja antoi ohjattavan itse päättää mitä hänen elämäänsä liittyviä asioita hän halusi nostaa esille keskustelussa. Ohjattava totesi, että se oli vaikea kysymys. Antaakseen ohjattavalle aikaa ja tilaa selkeyttää omia ajatuksia, ehdotin hänelle ”Oman elämänkenttäni kartta”- harjoitusta (Peavy 2001, 45). Peavyn mukaan (2001) tällä menetelmällä on mm. seuraavia hyviä puolia: se motivoi ja aktivoi sekä ohjaajaa että ohjattavaa, ja tällä menettelytavalla voi tuoda esille jotakin itsestään ja omasta toiminnasta. Se edistää yhteistyötä ohjaajan ja ohjattavan välillä ja he molemmat saavat tarkemman kuvan asiakkaan elämänkentästä. *Ohjaajan rooli kartoituksessa on olla aloitteen tekijä ja prosessin ohjaaja. Asiakkaan rooli on tuottaa aineisto – tieto elämäkokemuksestaan.* (Peavy 1999, 141).

Ohjattavani oli erittäin motivoitunut tekemään harjoituksen, koska hänen harrastuksiin kuuluu mm. piirtäminen. Tämä on konkreettinen esimerkki miten harjoitus

auttoi minua tekemään ensimmäisiä askeleita ohjaajan-ohjattavan suhteen rakentamista kohti.

Vastuu ohjattavasta yksilöohjauksessa kasvaa moninkertaisesti. Opinto-ohjaajan on oltava varovainen kysymysten valinnassa ja valmis reagoimaan tilanteen mukaan. Pelkäsin sitä, että oma tutustumisohjaus tuntuisi ohjattavalle ja itselleni kuulustelulta. Ajattelen, että hyvä ohjaus on luonnollista dialogia, jossa ohjaaja osaa kuunnella ja tunnistaa kohdat, joista voisi edetä aiheessa syvemmälle. Nauhoitustilanteessa en dominoinut mistä puhuttiin seuraavaksi ja samaan aikaan luonnollisesti ”rakensin” keskustelua ohjattavan kanssa. Keskustelun aiheet eivät olleet rajoittuneet pelkkään kouluelämään. Ohjattava kertoi myös kuinka hänen terveydentilan tietyt ongelmat vaikuttavat hänen elämäänsä.

Ohjauskeskustelussa sekä erilaisuus että samankaltaisuus ohjaajan ja ohjattavan välillä, molemmat veivät keskustelua eteenpäin. Itselleni yllätyksenä oli se miten ohjattava avautui, kertoi hyvin henkilökohtaisia asioita. Kun ohjauksen päätösvaiheessa kysyin ohjattavalta kuinka hän koki ohjaustilanteen, hänen vastauksensa hämmästytti minut. Hän sanoi, että oli helppo puhua. Keskustelua ei voi olla ilman puhetta. Keskustelu on yksi tapa kertoa missä elämänvaiheessa olen tai kertoa tarina itsestäni. Se on keino luoda uutta todellisuutta. Puhe on identiteettiä synnyttävä ja muokkaava tarinankerrontaa. Kun on lausuttu jotakin, puhe muuttuu muistoksi. Muisto ei muokkaa vain menneisyyttä, vaan luo myös tulevaisuudenkuvia ja ennusteita. (Onnismaa, Pasanen, Spangar 2002, 285)

Oman näkökulmasta tutustumistilanteen heikot puolet olivat oma ujous, arkuus, epävarma olo ainakin tilanteen alussa, sekä epäoleelliset toistuvat sanat, jotka johtuivat jännittyneestä olostani. Etupuolina voisin mainita hyvän katsekontaktin ohjattavan kanssa. Sain ohjattavan avautumaan, hänellä oli rentoutunut olo, jonka näkee myös hänen kehonkielestä; keskustelussa oli huumoria, löysin sopivan kohdan milloin päättää tilaisuus. Yksilöohjaus on ehdottomasti tärkeä osuus ohjauksesta. Se auttaa tekemään henkilökohtaisen kontaktin oppilaiden kanssa, voi keskittyä heidän vaikeuksiin tai menestykseen, tutustua häneen lähemmin ja näyttää hänelle, että hän on arvokas ihminen ja hänen ohjaaminen, tukeminen on tärkeää minulle.

3.2 Lukio

Yksilöohjaus oli jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa keskustelut painottuivat lukio-opintoihin ja jatko-opintojen suunnitteluun. Sekä lyhyesti myös keskusteltiin miten ohjattavat viettävät vapaa-aikaansa. Toisessa osassa keskustelu siirtyi harjoitusten tekemisiin. Kahdessa ohjauksessa kolmesta harjoitusten tarkoitus oli antaa ohjattavalle tilaa tutkia ja pohtia omia vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Peavyn mukaan (1999) konstruktivistisessa ohjauksessa omien vahvuuksien tunnistamisharjoitusta voi käyttää ryhmäohjaustilanteissa, jotka ovat erityisesti tarkoitettu ammatinvalintapäätöksiä tekemässä oleville nuorille. Ajattelin, että voisin käyttää myös näitä harjoituksia yksilöohjaus kontekstissa. Vaikka ohjattavani olivat jo tehneet päätöksen mihinkä hakeutua lukion jälkeen, uskoin harjoituksen tarjoavan hetken refleksiivisyyteen, mahdollisuuden tutkia minuutta ja kriittisesti suhtautua omiin voimavaroihin. Käytännössä harjoituksen yhtenä tärkeänä saavutuksena oli se, että sen avulla alussa hieman varautunut ohjattava oli rohkaistunut puhumaan huolista: työpaikan saaminen ja taloudellinen tilanne tulevaisuudessa. Kolmas ohjauskeskustelu poikkesi kahdesta

edellisestä keskustelusta ohjattavan maahanmuuttotaustan johdosta. Vaikka hän muutti Suomeen jo seitsemän vuotta sitten, keskustelussa ohjattava toi esille ne ongelmat ja huolet, joita hänellä oli kotoutumisprosessinsa aikana eli ensimmäisinä vuosina maahanmuuton jälkeen: Suomi oli vieras paikka eikä hänellä ollut vielä silloin ystäviä. Ohjattava myös mainitsi miten vaativa tehtävä oli aloittaa uuden kielen opiskelu. Puolet ohjauskeskustelusta tapahtui ohjattavan äidinkielellä. Elämänkentän kartoittaminen - tehtävän pohjalta tutkittiin ohjattavan elämän nykytilannetta että tulevaisuuden suunnitteluja sekä käsiteltiin myös ohjattavan vapaa-aikaan ja jatko-opintoihin liittyviä asioita.

3.3 Ammattiopisto

Jokaisessa ohjauskeskustelussa tapaa kaksi yksilöä. Heidän erilaisuus ja ainutlaatuisuus, elämänhistoria ja elämäkokemus heijastuvat ohjaustilanteeseen. Yksilöohjauskeskustelut olivat minulle todella merkityksellisiä kokemuksia, jotka vielä kerran todistivat miten ajan ja iän myötä ihmisten vastuuntunto omasta elämästään, valinnoistaan ja teoistaan kasvaa jatkuvasti. Keskustelu toisen asteen oppilaitoksissa poikkesivat suunnitelmista, jotka valmistin etukäteen. Molemmissa tapauksissa ohjattavat eivät olleet halukkaita tekemään piirros- tai kirjoitustehtäviä (*mä mieluummin kerron*). Sekä ensimmäisessä että toisessa ohjauksessa keskustelujen painopistealueena olivat opinnot, harjoittelujaksot sekä jatkokoulutus- tai työelämäsuunnitelmat. Keskustelun aikana toinen ohjattava kertoi omasta epävarmuudesta jatkosuunnitelmiansa suhteen. Hän valmistuu kolmen kuukauden päästä, mutta harjoittelu-jaksot olivat lisänneet epävarmuutta, josko hän haluaisi työskennellä tässä ammatissa. Me keskustelimme siitä, minkälaisia muita opiskelu- tai työpaikkavaihtoehtoja hänellä olisi. Ohjattavan kanssa keskustelimme myös siitä, minkälaisia ominaisuuksia tai vahvuuksia hän uskoo itsellään olevan (*mä tykkään olla ihmisten kanssa*). Vaikka keskustelun päättyessä ohjattavalle ei löytynyt välittömiä uusia vaihtoehtoja, mutta silti se oli hyödyllistä auttaa ohjattavan pohtimaan omia taitoja sekä kertomaan omista peloista.

Keskusteluun toisen ohjattavan kanssa vaikutti ohjattavan ja ohjaajan yhteinen maahanmuuttotausta. Ohjattava muutti Suomeen viisi vuotta sitten. Ohjattavana oli täysikäinen nuori nainen, joka opiskeli viimeistä vuotta toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa. Ohjauksen tavoite oli tutustua ohjattavaan, miten hänen opiskelunsa oli sujunut sekä minkälaisia tulevaisuutta koskevia suunnitelmia hänellä oli. Minun mielestäni, keskustelu meni oikein hyvin. Ohjattava kertoi olevansa tyytyväinen opiskeluunsa oppilaitoksessa. Noin 30 minuutin päästä keskustelun alusta minulla oli sellainen tunne, että ohjattava haluaisi kertoa lisää, mutta jostakin syystä ei voinut itse aloittaa. Minä yritin esitellä avoimia kysymyksiä ja myös kysymyksiä, jotka voisivat auttaa selvittämään mistä oli kyse. Sitten ohjattava kertoi omista huolista, joita hänellä oli ollut opiskelun aikana. Silloin kun ohjattava on liian varovainen nostaa vahvoja tunteitaan esille, kuten esimerkiksi ahdistuneisuutta tai stressaantuneisuutta, tunnistamaan niitä auttaa ohjaajan sensitiivisyys (Pekkari 191). Ohjattava itse sanoi, että hänellä oli olo, että hän oli niin kuin sivulla, toiminnan ulkopuolella. Noin vielä puoli tuntia minä kuuntelin tarkkaan ohjattavaa, minkälaista kokemusta hänellä oli ollut. Ongelmistaan hän ei ole ollut kertonut opinto-ohjaajalle eikä opettajille. Oma perhe ja

ystävät kannustivat koko ajan häntä. Se, että ohjattava puhuu henkilökohtaisista asioistaan, osoittaa luottamusta ohjaajaa kohti (Pekkari 2006).

Ohjauksen alussa mainitsin, että keskustelumme on luottamuksellinen, ja en välitä sitä kolmannelle osapuolelle. Minä en voinut kertoa tapauksesta opinto-ohjaajalle. Voin nyt sanoa avoimesti, että minulle tuo tilanne oli todella vaikea. Ohjauksen tavoite on auttaa ohjattavaa. Minä nyt ajattelen jälkikäteen, että ohjattavalle oli varmaan tärkeä puhua, avautua. Minä olin hänelle vieras ihminen ulkopuolelta, myös maahanmuuttaja ja parasta, mitä minä saatoin tarjota silloin ohjauksessa, oli huomiota ja aikaa. Minulle ohjaajana oli myös erityisen tärkeää näyttää ohjattavalle, että minä olin häntä varten siellä ja voin kuunnella mistä hän oli valmis kertomaan. Harjoittelusta sain tietää, että oppilaitoksissa tavallisesti tehdään paljon töitä, jotta ehkäistäisiin syrjäytymisongelmia: pyritään järjestämään mm. ryhmäytymiskerhoja, projekteja ja tehtäviä, jotta opiskelijoilla olisi mahdollisuus tehdä yhteistyötä. Maahanmuuttajille voi olla vaikeampaa opiskelun alkuvaiheessa, kun he olleet juuri muuttaneet Suomeen, ja opiskelupaikassa yrittävät päästä suomalaisten piiriin eli saadakseen tällä tavalla kavereita. Jos siinä ei onnistu, ainakaan alkuvaiheessa, ongelma voi tuntua vielä isommalta, jos oppilaitoksessa on vähän maahanmuuttajia. Tästä kokemuksestani kirjoittaminen antaa tilaisuuden palauttaa mieleen menneen ajan tapahtuman, reflektoida miksi minä toimin näin kuin minä toimin, ja olisiko ollut silloin joku toinen ratkaisu tilanteeseen. Miten minun ohjaajana pitäisi toimia sellaisissa tapauksissa? Tärkeintä ja varmaan vaikeinta on tunnistaa, jos ohjattavalla on syrjäytymisvaara. Ohjattavan on vaikea puhua siitä toisille ihmisille, ohjaajan pitää olla erittäin empaattinen ja yrittää keskustella ohjattavan kanssa selvittääkseen, miten hän voi auttaa häntä ja toimia ohjattavan tarpeiden ja tilanteen mukaan. Oppilaitoksissa sellainen asia pitää nostaa esille, keskustella opettajien kanssa miten myös he voivat osallistua syrjäytymisen ehkäisemiseen, tai välittää tietoa syrjäytymisestä niin, että yhteistyön avulla sitä ongelmaa voisi vähentää ja ehkäistä tulevaisuudessa.

4. Yhteenveto

Laajemmin katsottuna ohjauksen arviointi on vaikea tehtävä, koska ohjauksen luonne, kohderyhmät ja palvelumuodot ovat muuttumassa. Mitä arviointi on? Arviointi on prosessi, jonka tarkoituksena on nostaa esille kehittämistarpeita ja ehdotuksia. (Goman 2006) Onniskaan mukaan (2007) itse arviointi ja tieto siitä eivät aina näytä niiden vaikuttavuutta, kun tarkastellaan toiminnan luonnetta ja mielekkyyttä. Asiakastytyväisyys on yleensä pääkriteeri, jonka perusteella tavallisesti arvioidaan ohjauksen tavoitteiden saavuttamista. Suomessa pyritään kehittämään ohjauksen tulosten ja vaikuttavuuden seuranta.

Ohjauksen arvioinnit ovat näyttäneet opiskelutaitojen ja ammatillisen suuntautumisen ohjauksen puutetta eri kouluasteilla. Arvioinnit ovat osoittaneet ohjauksen ja erilaisten ohjaushankkeiden positiivista vaikutusta ohjattavien uravalinnassa ja ammatillisessa kehityksessä TET:n kautta. Eli ohjaus tukee ohjattavaa myös siirtymisessä työelämään. Ohjattavan hyvinvointi ja viihtyminen valitsemassaan ammatissaan tai oman osaamisen kehittämisessä voi osoittaa onnistunutta ohjausta. Mutta tästä tulee heti mieleen seuraava kysymys: Kuinka suuri vaikutus varsinaisella opinto-ohjauksella on ammatti- ja uravalintaan, ja miten sen voi mitata arvioinnin

avulla? Pekkari (2006) väitöskirjassaan viittaa Hansenin havaintoon, että ohjauksessa pitää kiinnittää erityistä huomiota siihen, että osaavatko opiskelijat itse päättää jatko-opinnoistaan tai työelämävaihtoehdoista. Onko heillä siihen riittävästi tuntemusta itsestään? Ura- ja ammattivalinnassa on monta tekijää: ohjattavan elämänhistoria, hänen taustansa, perhe, harrastukset, taidot ja lahjakkuus, ystävät, työmarkkinoiden työvoimatarve aloittain ja yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset. Lukion yksilöohjauksieni keskustelut ja palautteet näyttivät, että lukiolaisten ammatti- ja jatko-opintojen valinnassa, ohjaus voi olla yksi tekijöistä: *ohjauksessa voi saada tietoa mahdollisista opiskelupaikoista; valitsemisessa se ainakin auttaa, vaikka itsellä olisikin jo päämäärä mihin hakea*. Omien ohjauskeskustelujen ja niiden tuloksien perusteella on vaikeaa tehdä yleisiä tai suuria johtopäätöksiä johtuen aineiston koosta ja siitä, että keskustelut samojen ohjattavien kanssa tapahtuivat vain kerran. Ohjausten onnistumisen arvioinnin mittareina pidin ohjattavilta ohjauksen jälkeen saamia kirjoitettuja palautteita sekä itsearviointia saavutinko asettamiani ohjauksen tavoitteita. Lukio-ohjauksella on lukiolaisille tärkeä rooli tulevaisuuden epävarmuudesta johdosta. Ryhmä - ja henkilökohtainen ohjaus auttaa orientoitumaan lukio-opinnoissa: kurssien valinnassa, kokeissa ja ylioppilaskirjoituksissa. Yksimielisesti lukiolaiset kaipaavat enemmän jatko-opintoihin ja työelämään liittyvää ohjausta. Yksilöohjauksessa käydyt harjoitukset ja niistä virinneet keskustelut herättivät lukiolasissa erilaisia ajatuksia. Heidän mielestään harjoitukset ja keskustelut olivat *kiinnostavia, mielekkäitä, kysymyksiin oli melko helppoa vastata. Keskustelu oli mieltä avartavaa, huomasin puhuessani myös uusia huomioita itsestäni ja ajatuksistani. On erilaista puhua ajatuksia ääneen, kuin vain miettiä niitä pienessä mielessään. Kiitos!* Eli yksilöohjauskeskustelut auttoivat ohjattavia löytämään joitain uutta itsestään.

Peruskoulussa ohjauksen arvioinnin kriteereinä ovat ne tulokset, jotka näyttävät montako peruskoulun oppilaasta saa päättötodistuksen, sekä myös yhteishaun jatkokoulutukseen pääsyn tulokset. Ohjauksessa eri kouluasteilla mm. arvioidaan syrjäytymistä ehkäisevä toimintaa ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tai opiskelijoiden ohjausta. Yksilöohjaustilanteita, joissa kohdataan ohjattava, jolla on syrjäytymisvaara tai syrjäytymisongelma, on syytä tarkastella syrjäytymiskehitykseen johtavia tekijöitä. Tällaisissa tilanteissa on myös olennaista tarkastaa ja varmistaa onko todella kysymys syrjäytymisongelmasta vai "huonosta päivästä" tai vastaavasta muusta syystä. Syrjäytymiseen ei aina vaikuta ihmisen tausta, vaan myös muutkin tekijät kuten oppimisvaikeudet, negatiivinen palaute opettajilta tai ystäviltä, itsetunnon heikkeneminen ja joissain tapauksissa sosiaaliset ongelmat.

LÄHTEET

Bayne, Rowan. 1996. *New directions in counseling*. London, UK: Routledge.

Epting, Franz R. 1984. *Personal construct counseling and psychotherapy*. (Wiley series on methods in psychotherapy). Bath: The Pitman Press.

Gladding, Samuel. 2004. *Counseling. A comprehensive profession*. 5. ed. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall.

Goman, Jani. "Koulutuksen ja ohjauksen arviointi" –luento. Jyväskylän yliopisto, joulukuu 2006.

Heikkinen, Hannu L.T. ja Syrjälä, Leena (toim.) 2002. *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hornby, Garry. 2002. *Counselling pupils in schools: skills and strategies for teachers*. Falmer Press Limited (UK).

Kristiansen, Irene. 1998. *Tehokkaita oppimisstrategioita. Esimerkkinä kielet*. Porvoo: Opetushallitus. WSOY.

Lairio, Marjatta. 1988. *Nuoruusiän kehitystehtävät ja oppilaanohjaus. Sosiaalisesti määräytyneiden kehitystehtävien ratkaiseminen lukion aloitusvaiheessa ja opinto-ohjaajien käsityksiä toimenkuvastaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 19.

Lairio, Marjatta ja Puukari, Sauli (toim.) 1999. *Opinto-ohjaajan toimenkuva muuttuvassa yhteiskunnassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Lehtinen, Esko ja Jokinen, Tuija. 1996. *Tutor. Itsenäistyvän oppijan ohjaaja*. Jyväskylä: Jyväskylän avoin yliopisto. Atena.

Niemi-Pynttäri, Merja. Luento, 11/2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

McLeod, John. 2003. *Doing counselling research*. London, UK: Sage Publications.

Onnismaa, Jussi, Passanen, Heikki ja Spangar, Timo (toim.) 2002. *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus*. Jyväskylä: Juva.

Onnismaa, Jussi, Passanen, Heikki ja Spangar, Timo (toim.) 2002. *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät*. Jyväskylä: Juva.

Onnismaa, Jussi, Passanen, Heikki ja Spangar, Timo (toim.) 2004. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Ohjaustyön välineet. Jyväskylä: Juva.

Onnismaa, Jussi. 2003. Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja ohjausasiatuntijuuden muutos. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Onnismaa, Jussi. 2007. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Helsinki: Gaudeamus.

Peavy, R.V. 2001. Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia. Suomentaja Petri Auvinen. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Peavy, R.V. 1999. Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Suomentaja Petri Auvinen. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Peavy, T.V. 2001. Composing and mapping my life. A counsellor's guidebook of constructivist principles and guided participation activities for use in seeking answers to the question: "How should I live my life?" Saatavana www-muodossa: <http://www.sociodynamic-constructivist-counselling.com/archives/index.html>

Pekkari, Mervi. 2006. Väitöskirja: Ohjauskeskustelu nuorten lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena. Tampere: Tampere University Press. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6793-0.pdf>

Peruskoulun opinto-ohjaajan opas. 1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Saatavana www-muodossa: http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf

Rauste-Von Wright, Maijaliisa. 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Vuorinen, Jukka (toim.) 2000. Arviointi ja kehityskeskustelu. Koko kuva oppijasta. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Anna Kuosmasen työssäoppimispäiväkirjoja, HOPS, MOKU-tehtävä.

LIITTEET

Liite 1

Pöydällä on joukko kuvia eri lehdistä. Voit leikata viisi kuvaa, jotka sinua eniten viehättää tai kiinnostaa. Kiinnitä huomiota yksityiskohtiin. Mieti n. 2-3 min. mitä sinä haluaisit kuvaleikkeiden avulla kertoa itsestäsi. Liimaa leikkeet paperille. Voit tarkastella kuvia omien henkilökohtaisten ominaisuuksiesi metaforana tai symbolina tai voit pukea kuvat tarinaksi itsestäsi, jossa tuot esiin haluamiasi seikkoja. Jos et löydä mieleistä kuvaa, voit myös piirtää itse.

Liite 2

Ohje 1. Kirjoita viisi adjektiivia, joiden uskot kuvaavan jotakin puolta itsestäsi tai jotakin ominaisuuttasi. Keskustele ohjaajan kanssa siitä, mitä kukin sanoista sinulle merkitsee.

Ohje 2. Kirjoita viisi adjektiivia lisää: sanoja, jotka kuvaavat sitä, millainen haluaisit olla tulevaisuudessa. Nämä uudet sanat eivät korvaa vanhoja, ne vain tuovat jotain lisää kuvaan itsestäsi, kuka olet ja kuka haluaisit olla. Keskustele ohjaajasi kanssa myös näistä lisäsanoista.

(Peavy, R.V. 2001. Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia. Suomentaja Petri Auvinen. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.)

Toivomani tulevaisuus ja mahdolliset tulevaisuudet

Melkein jokaisella on mielikuva siitä, millaisen tulevaisuuden he haluaisivat, jos saisivat valita (esimerkiksi työelämän, suhteen). Monet ihmiset ajattelevat mahdollisia, vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, joista he ovat kiinnostuneita. He joko yrittävät tehdä niistä todellisuutta tai eivät yritä. Katso alla olevia tyhjiä ympyröitä. Jokainen niistä edustaa yhtä mahdollista tulevaisuutta (sinun tulevaisuuttasi). Anna kullekin ympyrälle nimi, joka kuvaa kyseistä tulevaisuutta. Jos esimerkiksi haaveilet toisinaan siitä, että olisit kampaaja, rekkakuski tai runoilija, kirjoita kyseisen ammatin nimi ympyrän. Koeta keksiä itsellesi ainakin kolme mahdollista tulevaisuutta. Mieti sitten kutakin erikseen. Miten todennäköistä, että tämä tulevaisuus toteutuu? Miten realistista tämä on? Valitse sitten tulevaisuuksista yksi, jonka katsot olevan tärkein. Kirjoita ajatuksiasi siitä, miksi se on tärkein.

(Peavy, R.V. 2001. s. 56 Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia. Suomentaja Petri Auvinen. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.)

PALAUTE

Pyydän sinua kirjoittamaan ajatuksia lukion opinto-ohjauksesta ja tämän päiväisestä ohjauskeskustelusta. Apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

1. Pidätkö lukion ohjausta tärkeänä?
2. Auttaako ohjaus sinua valitsemaan (tai päättämään) jatko-opintosi?
3. Miten muuttaisit tai kehittäisit opinto-ohjausta lukiossa?
4. Miltä tuntui kun keskustelit ohjaajan kanssa? Kuinka mielekkäitä sinusta ohjauksen harjoitukset olivat?
5. Vaikuttiko ohjauskeskusteluun, että ohjaaja on maahanmuuttaja?